

The Role of Prisoner Rehabilitation through Vocational Training in Clinical Criminology: A Case Study of Shahr-e Kord Prison

Esmaeil Alikhani¹, Karim Salehi^{2*}, Seyed Mehdi Mansouri³

1. Department of Criminal Law and Criminology, Ya.C. Islamic Azad University, Yazd, Iran.

2. Department of Criminal Law and Criminology, ShK.C. Islamic Azad University, Shahrekord, Iran. (Corresponding Author).

3. Department of Law, Ya.C. Islamic Azad University, Yazd, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 260-272

Corresponding Author's Info:

ORCID: 0000-0002-5297-4152

TELL: +989125788093

Email: 468953681@iaau.ac.ir

Article History:

Received: 18 Sep 2025

Revised: 06 Oct 2025

Accepted: 20 Nov 2025

Published online: 22 Dec 2025

Keywords:

Vocational Training,
Rehabilitation, Prisoners,
Clinical Criminology,
Shahrekord Prison.

ABSTRACT

This research examines the role of vocational training programs in the rehabilitation and reform of prisoners from the perspective of clinical criminology, highlighting its importance as an effective intervention tool for reducing recidivism and empowering inmates. Clinical criminology adopts a therapeutic approach aimed at personality reform and preventing reoffending, where vocational and technical training holds particular significance as an innovative and practical intervention within this framework. A case study conducted in Shahrekord prison demonstrated that inmates who participated in vocational training not only increased their job-related knowledge and skills but also exhibited a more positive attitude towards earning a lawful living and adhering to rules. Some participants were able to apply the skills they learned in their daily prison activities and showed greater interest in engaging in educational and vocational programs, indicating the tangible impact of the training on behavior reform and reintegration of prisoners. The findings emphasize that appropriate design, continuity, and quality of vocational training can serve as an innovative corrective tool that fulfills the objectives of clinical criminology, including personality reform, rehabilitation, and reducing criminal tendencies. The provision of practical evidence from Shahrekord prison, which has been less addressed in Iranian studies, illustrates the significance of vocational training programs in decreasing recidivism rates and empowering inmates for successful reintegration into society. These findings can serve as a practical guide for developing policies and educational programs in prisons and provide a framework for utilizing vocational training as a key crime prevention tool.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2026 The Authors.

How to Cite This Article: Alikhani, E; Salehi, K & Mansouri, S.M (2025). "The Role of Prisoner Rehabilitation through Vocational Training in Clinical Criminology: A Case Study of Shahr-e Kord Prison". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 5(4): 260-272.

دوره پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴

جایگاه اصلاح و بازپروری زندانیان از طریق دوره‌های حرفه‌آموزی در جرم‌شناسی بالینی: مطالعه موردی زندان شهرکرد

اسماعیل علیخانی^۱، کریم صالحی^{۲*}، سید مهدی منصوری^۳

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

۲. گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران. (نویسنده مسؤول).

۳. گروه حقوق، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

چکیده

این پژوهش به بررسی نقش دوره‌های حرفه‌آموزی در اصلاح و بازپروری زندانیان از منظر جرم‌شناسی بالینی می‌پردازد و اهمیت آن را به‌عنوان یک ابزار مداخله‌ای مؤثر در کاهش گرایش به تکرار جرم و توانمندسازی زندانیان برجسته می‌کند. جرم‌شناسی بالینی رویکردی درمان‌محور دارد که اصلاح شخصیت و پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم را هدف قرار می‌دهد و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌عنوان یک مداخله عملیاتی و نوآورانه در این چارچوب اهمیت ویژه‌ای دارند. مطالعه موردی در زندان شهرکرد نشان داد که زندانیانی که در دوره‌های حرفه‌آموزی شرکت کردند، علاوه بر افزایش دانش و مهارت شغلی، نگرش مثبت‌تری نسبت به کسب روزی حلال و رعایت قوانین از خود نشان دادند. برخی از شرکت‌کنندگان توانستند مهارت‌های آموخته شده را در فعالیت‌های روزمره زندان به‌کار گیرند و علاقه بیشتری به مشارکت در برنامه‌های آموزشی و شغلی نشان دهند که این امر نشانگر اثرگذاری ملموس آموزش‌ها در اصلاح رفتار و بازاجتماعی کردن زندانیان است. نتایج پژوهش تأکید دارند که طراحی مناسب، استمرار و کیفیت آموزش‌های حرفه‌ای، به‌عنوان یک ابزار نوآورانه اصلاحی، می‌تواند اهداف جرم‌شناسی بالینی شامل اصلاح شخصیت، بازپروری و کاهش گرایش به جرم را تحقق بخشد. ارائه شواهد عملی از زندان شهرکرد که در مطالعات ایرانی کمتر به آن پرداخته شده است، اهمیت برنامه‌های آموزش حرفه‌ای را در کاهش نرخ بازگشت به جرم و توانمندسازی زندانیان برای بازگشت موفق به جامعه نشان می‌دهد. این یافته‌ها می‌تواند راهنمای کاربردی برای توسعه سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی در زندان‌ها باشد و چارچوبی برای استفاده از آموزش حرفه‌ای به‌عنوان یک ابزار کلیدی پیشگیری از جرم ارائه کند.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۶۰-۲۷۲

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۴۱۵۲-۵۲۹۷-۵۰۰۲-۰۰۰۰-۰۰۰۰

تلفن: +۹۸۹۱۲۵۷۸۸۰۹۳

ایمیل: 468953681@iau.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱

واژگان کلیدی:

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، اصلاح و بازپروری، زندانیان، جرم‌شناسی بالینی، زندان شهرکرد.

مقدمه

جرم و بزهکاری همواره یکی از معضلات اصلی جوامع انسانی بوده است. این پدیده اجتماعی از دیرباز امنیت فردی و جمعی را تهدید کرده و به‌عنوان یکی از چالش‌های بنیادین حقوق کیفری و نظم اجتماعی مطرح بوده است (نجفی توانا، ۱۳۷۷: ۱۱؛ نیازپور، ۱۳۸۸: ۳۵۰). از این منظر، زندان نه‌تنها به‌عنوان ابزار بازدارندگی و مجازات، بلکه به‌مثابه نهادی اصلاحی و تربیتی در نظر گرفته می‌شود که باید زمینه بازگشت مجرم به جامعه را فراهم سازد (جزایری و قائدی، ۱۴۰۰: ۱۰۳). تحقق چنین هدفی بدون بهره‌گیری از رویکردهای علمی و به‌ویژه جرم‌شناسی بالینی امکان‌پذیر نیست.

جرم‌شناسی بالینی با تمرکز بر ویژگی‌های زیستی، روانی و اجتماعی مجرم، به دنبال اصلاح شخصیت و پیشگیری از تکرار جرم از طریق مداخلات اصلاحی و درمانی است (خدادادی و افتخار، ۱۳۹۵: ۱۳۱). در این چارچوب، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای جایگاهی کلیدی یافته‌اند؛ زیرا فقدان مهارت شغلی و بیکاری از مهم‌ترین عوامل بازگشت مجدد به جرم محسوب می‌شوند (محمدهاشمی و پای‌نژاد: ۱۳۹۳، ۳۵). از سوی دیگر، ایجاد فرصت‌های آموزشی در زندان می‌تواند موجب تقویت اعتمادبه‌نفس، تغییر نگرش نسبت به کسب روزی حلال و افزایش توانایی زندانیان برای بازاجتماعی شدن گردد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۹).

بر این اساس، تحلیل نقش و جایگاه دوره‌های حرفه‌آموزی در زندان شهرکرد نه‌تنها در سطح کاربردی برای سیاست‌های اصلاحی سازمان زندان‌ها اهمیت دارد، بلکه در سطح نظری نیز به ارتقای جایگاه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در چارچوب جرم‌شناسی بالینی کمک می‌کند. این مقاله در پی آن است که با رویکردی تحلیلی، این جایگاه مفهومی را مورد واکاوی قرار دهد.

بازپروری و اصلاح زندانیان یکی از چالش‌های اساسی نظام قضایی و اجتماعی در ایران و جهان است. زندان نه‌تنها محیطی برای اجرای مجازات است، بلکه می‌تواند نقش آموزشی و اصلاحی نیز داشته باشد. جرم‌شناسی بالینی با رویکرد درمان‌محور خود، اصلاح شخصیت و کاهش گرایش به تکرار

جرم را هدف قرار می‌دهد و در این چارچوب، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌عنوان یک مداخله عملی و نوآورانه اهمیت ویژه‌ای دارند.

مطالعات موردی در زندان شهرکرد نشان داده‌اند که زندانیانی که در دوره‌های حرفه‌آموزی شرکت می‌کنند، علاوه بر افزایش مهارت‌های شغلی و دانش فنی، نگرش مثبت‌تری نسبت به کسب روزی حلال و رعایت قوانین از خود نشان می‌دهند و علاقه بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های گروهی و آموزشی دارند. این مشاهدات حاکی از آن است که آموزش حرفه‌ای می‌تواند به‌عنوان ابزاری کلیدی در اصلاح رفتار و بازاجتماعی کردن زندانیان عمل کند و فرصت‌های واقعی برای بازگشت موفق به جامعه فراهم آورد.

از سوی دیگر، توجه به کیفیت، استمرار و تنوع برنامه‌های آموزشی، به‌ویژه در زمینه مهارت‌های کاربردی و اشتغال‌پذیری، می‌تواند اثرگذاری دوره‌ها را افزایش دهد و به کاهش نرخ بازگشت به جرم کمک کند. با توجه به اینکه در مطالعات ایرانی کمتر به جنبه‌های عملی و ملموس آموزش حرفه‌ای در زندان‌ها پرداخته شده، پژوهش حاضر می‌تواند نقشی نوآورانه در ارائه شواهد و پیشنهادات کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران زندان‌ها ایفا کند.

اصلاح و بازپروری زندانیان یکی از اهداف بنیادی نظام عدالت کیفری به شمار می‌رود. اگر فرآیند اصلاح در زندان تحقق نیابد، مجرم پس از آزادی با همان شرایط گذشته به جامعه بازمی‌گردد و احتمال ارتکاب مجدد جرم به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد (کفاشی و اسلامی، ۱۳۸۸: ۵۸). تجربه‌های متعدد نشان داده است که صرف نگهداری زندانیان در محیط بسته، بدون اجرای برنامه‌های آموزشی و بازپرورانه، نه‌تنها به کاهش بزهکاری منجر نمی‌شود، بلکه در بسیاری موارد موجب تشدید رفتارهای انحرافی خواهد شد (بیگی و تیموری، ۱۴۰۱: ۸۰).

در این میان، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌عنوان ابزاری مؤثر برای اصلاح شخصیت زندانیان و بازگشت آنان به جامعه، اهمیت ویژه‌ای یافته است. این آموزش‌ها با فراهم کردن مهارت‌های شغلی و ایجاد فرصت‌های اشتغال پس از آزادی،

به جای صرفاً تنبیه، به درمان و اصلاح او پرداخت. بر همین اساس، جرم‌شناسی بالینی به دنبال شناسایی میزان خطرناکی فرد، ظرفیت او برای انطباق اجتماعی و طراحی برنامه‌های اصلاحی متناسب با ویژگی‌های شخصیتی و روانی وی است (خدادادی و افتخار، ۱۳۹۵: ۱۳۱).

جرم‌شناسی بالینی رویکردی درمان‌محور به بزهکاران دارد و اصلاح شخصیت و کاهش گرایش به تکرار جرم را هدف قرار می‌دهد. از این منظر، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به عنوان یک ابزار مداخله‌ای، نه تنها مهارت‌های شغلی زندانیان را افزایش می‌دهد، بلکه می‌تواند نگرش آنان نسبت به کسب روزی حلال و رفتار قانونی را تقویت کند. نظریه‌های روانی و اجتماعی جرم نشان می‌دهند که فقدان مهارت‌های شغلی، فشارهای اجتماعی و مشکلات خانوادگی، از عوامل مهم ارتکاب جرم هستند و آموزش حرفه‌ای می‌تواند این عوامل را کاهش دهد.

مطالعات موردی در زندان شهرکرد نشان داده‌اند که زندانیانی که در دوره‌های حرفه‌آموزی شرکت می‌کنند، علاوه بر افزایش مهارت‌های فنی، علاقه بیشتری به مشارکت در فعالیت‌های گروهی و رعایت قوانین از خود نشان می‌دهند. این مشاهدات عملی، ارتباط مستقیم بین آموزش حرفه‌ای و کاهش رفتارهای انحرافی زندانیان را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که طراحی مناسب و استمرار برنامه‌ها می‌تواند بازپروری مؤثر را تسهیل کند.

از نظر نوآوری، پژوهش حاضر با تمرکز بر اثرات ملموس آموزش حرفه‌ای در زندان‌های ایران، به‌ویژه زندان شهرکرد، توانسته جنبه‌هایی را شناسایی کند که در مطالعات پیشین کمتر به آن پرداخته شده است، مانند نقش نگرش مثبت به کسب روزی حلال و ارتباط آن با پیشگیری از تکرار جرم. این یافته‌ها، چارچوب عملی برای توسعه برنامه‌های اصلاحی و سیاست‌گذاری در زندان‌ها ارائه می‌کند.

اهداف اصلی جرم‌شناسی بالینی را می‌توان در چند محور خلاصه کرد:

- تشخیص و ارزیابی مجرم از جنبه‌های روان‌شناختی، پزشکی و اجتماعی به منظور شناخت عوامل مؤثر بر رفتار مجرمانه.

می‌توانند مسیر ارتکاب مجدد جرم را مسدود ساخته و زندانی را به شهروندی مولد تبدیل کنند (محمدهاشمی و پاپی‌نژاد، ۱۳۹۳: ۳۹). از منظر جرم‌شناسی بالینی، چنین آموزش‌هایی به تغییر نگرش زندانیان نسبت به زندگی قانونمند، افزایش اعتمادبه‌نفس و تقویت احساس تعلق اجتماعی کمک می‌کند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۰).

اهمیت این موضوع در شرایط اقتصادی و اجتماعی ایران دوچندان است. استان چهارمحال و بختیاری به دلیل نرخ بالای بیکاری و ضعف زیرساخت‌های اشتغال‌زایی، بیش از سایر مناطق با پدیده بازگشت زندانیان به جرم مواجه است. به گفته دادستان مرکز استان، نرخ جمعیت کیفری در این استان نسبت به جمعیت کلی آن بالاتر از میانگین کشوری است. در چنین شرایطی، آموزش‌های حرفه‌آموزی نه تنها به عنوان ابزار اصلاح فردی، بلکه به مثابه سیاستی پیشگیرانه برای کاهش تکرار جرم در سطح جامعه عمل می‌کند (جهانگیری و قماش، ۱۳۹۶: ۶۵)؛ بنابراین، توجه به کیفیت و اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان شهرکرد ضرورتی انکارناپذیر است. این آموزش‌ها می‌توانند به عنوان مکملی برای سایر مداخلات جرم‌شناسی بالینی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق هدف نهایی این شاخه علمی یعنی بازپروری و بازاجتماعی کردن مجرمان ایفا کنند.

۱- چارچوب نظری: جرم‌شناسی بالینی و اهداف آن

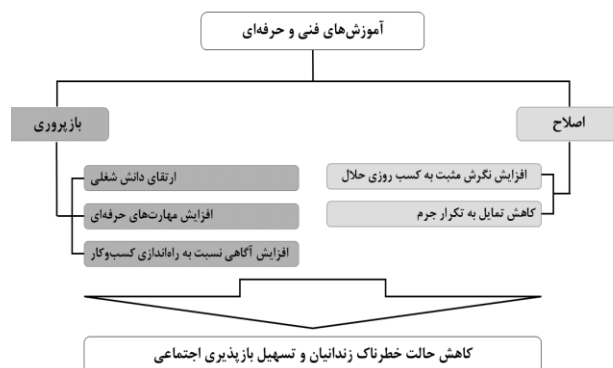
جرم‌شناسی بالینی یکی از شاخه‌های کاربردی جرم‌شناسی است که با تمرکز بر مطالعه فرد مجرم و ویژگی‌های زیستی، روانی و اجتماعی او، به دنبال یافتن راهکارهایی برای اصلاح و درمان بزهکاران است. برخلاف جرم‌شناسی عمومی که عمدتاً به تحلیل پدیده جرم در سطح کلان می‌پردازد، جرم‌شناسی بالینی بر فرد به عنوان موضوع مطالعه متمرکز می‌شود و هدف اصلی آن بازپروری و بازاجتماعی کردن مجرم است (جزایری و قاضی، ۱۴۰۰: ۱۰۱).

این شاخه علمی با ظهور مکتب تحقیقی در اواخر قرن نوزدهم و تأکید بر عوامل زیستی و اجتماعی جرم، شکل گرفت. از نظر بنیان‌گذاران این مکتب، مجرم فردی است که تحت تأثیر شرایط شخصی و محیطی مرتکب جرم می‌شود و لذا باید

- پیش‌بینی رفتار آینده فرد و میزان احتمال تکرار جرم بر اساس وضعیت روانی و اجتماعی او.
- طراحی و اجرای برنامه‌های اصلاحی و درمانی برای تغییر نگرش و رفتار مجرم.
- پیشگیری از تکرار جرم از طریق بازپروری و آماده‌سازی زندانی برای بازگشت سالم به جامعه (طاهری‌زاده و صدوقی، ۱۴۰۳: ۳۲).

در این میان، دوره‌های حرفه‌آموزی در زندان‌ها می‌توانند به‌عنوان یکی از ابزارهای اجرایی جرم‌شناسی بالینی عمل کنند؛ زیرا این دوره‌ها ضمن افزایش مهارت‌های شغلی زندانیان، نگرش آنان را نسبت به زندگی مشروع تغییر داده و زمینه بازگشت موفقیت‌آمیز به جامعه را فراهم می‌سازند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۸). به بیان دیگر، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نه تنها مکمل مداخلات روان‌شناختی و اجتماعی هستند، بلکه مصداقی روشن از رویکرد درمانی - اصلاحی در جرم‌شناسی بالینی محسوب می‌شوند.

با الهام از مبانی جرم‌شناسی بالینی و یافته‌های پژوهش حاضر، می‌توان چارچوب مفهومی مقاله را چنین ترسیم کرد:

۲- نظریه‌ها و علل جرم مرتبط با اصلاح و بازپروری

بررسی علل ارتکاب جرم نشان می‌دهد که بزهکاری محصول عوامل چندگانه‌ای است که در سه دسته اصلی می‌توان آن را خلاصه کرد: عوامل بیولوژیکی، روانی و اجتماعی. عوامل بیولوژیکی همچون سن، جنسیت و ویژگی‌های ژنتیکی می‌توانند زمینه‌ساز رفتار مجرمانه باشند، هرچند به‌تنهایی تعیین‌کننده نیستند (دانش ناری و خواجوی فخرآود، ۱۴۰۳:

۶۳). عوامل روانی همچون اختلالات شخصیتی، مشکلات هیجانی و ناتوانی در کنترل تکانه‌ها، در بسیاری از بزهکاران مشاهده می‌شوند (میرخلیلی، ۱۳۹۷: ۴۲). در کنار آن، عوامل اجتماعی مانند فقر، بیکاری، تبعیض و ضعف پیوندهای اجتماعی نیز سهم بسزایی در بروز جرم دارند (نوبهار و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۶۳).

نظریه‌های مختلف جرم‌شناسی تلاش کرده‌اند تا چرایی ارتکاب جرم را توضیح دهند و از این رهگذر راهکارهایی برای اصلاح و بازپروری ارائه کنند:

الف) نظریه فشار: مرتن، معتقد است که ناتوانی در دستیابی به اهداف مشروع از طریق ابزارهای قانونی، افراد را به‌سوی رفتارهای مجرمانه سوق می‌دهد. از این منظر، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌توانند ابزارهای مشروعی برای رسیدن به موفقیت فراهم سازند و فشار منجر به جرم را کاهش دهند (ثابتی‌پور، ۱۳۹۷: ۵۲).

ب) نظریه یادگیری اجتماعی: این نظریه بر نقش تعاملات اجتماعی در یادگیری رفتار مجرمانه تأکید می‌کند؛ بنابراین، جایگزینی محیط زندان با برنامه‌های آموزشی و مهارتی، امکان یادگیری رفتارهای سازنده به‌جای رفتارهای مجرمانه را فراهم می‌آورد (پورسینا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶۳).

ج) نظریه آنومی دورکیم: دورکیم، جرم را ناشی از فقدان انسجام اجتماعی و ضعف هنجارها می‌داند. از این دیدگاه، حرفه‌آموزی می‌تواند انسجام اجتماعی زندانی را افزایش داده و با ایجاد احساس تعلق، احتمال ارتکاب جرم مجدد را کاهش دهد (صداقت و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۱۳).

د) نظریه برچسب‌زنی: این نظریه بیان می‌کند که برچسب مجرم می‌تواند فرد را به سمت تداوم بزهکاری سوق دهد. در مقابل، آموزش‌های حرفه‌ای فرصتی فراهم می‌کنند تا زندانی پس از آزادی به‌عنوان نیروی کار ماهر شناخته شود و از برچسب مجرمانه فاصله گیرد (واعظ و برزگزاده، ۱۴۰۳: ۹۳).

هـ) نظریه پیوند اجتماعی: هیرشی، معتقد است که هرچه پیوند فرد با جامعه محکم‌تر باشد، احتمال ارتکاب جرم کاهش می‌یابد. از این منظر، اشتغال حاصل از دوره‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند پیوندهای اجتماعی زندانی را تقویت کند و به بازپروری

کرده‌اند، به‌طور چشمگیری کاهش یافت و این تغییر نیز در سطح آماری معنادار بود.

۳) افزایش دانش و مهارت‌های شغلی: یکی از شاخص‌های مهم بازپروری، توانایی زندانی در کسب مهارت‌های لازم برای اشتغال است. در پژوهش حاضر، آموزش‌های حرفه‌آموزی منجر به افزایش معنادار در سطح دانش شغلی، مهارت‌های عملی و آگاهی از اصول راه‌اندازی کسب‌وکار شد. این دستاوردها نشان می‌دهد که زندانیان پس از آزادی، فرصت بیشتری برای ورود به بازار کار خواهند داشت و در نتیجه، احتمال بازگشت آنان به فعالیت‌های مجرمانه کاهش می‌یابد. (واعظ و برزگرزاده، ۱۴۰۳: ۹۱).

بنابراین، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای علاوه بر نقش آموزشی، ابزاری برای بازپروری روانی - اجتماعی نیز هستند. زندانیان با کسب مهارت، به توانایی و اعتمادبه‌نفس خود باور پیدا می‌کنند و امکان بازگشت آنان به جامعه در قالب شهروندانی قانون‌مدار و کارآمد افزایش می‌یابد. از این منظر، می‌توان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را مصداقی بارز از تحقق اهداف جرم‌شناسی بالینی دانست؛ اهدافی که در نهایت به پیشگیری از تکرار جرم و ارتقای امنیت اجتماعی منجر می‌شوند.

۴- بررسی پژوهش‌های داخلی پیشین

مطالعات انجام شده در ایران نشان می‌دهد که آموزش‌های مهارتی و حرفه‌آموزی نقش مؤثری در اصلاح و بازپروری زندانیان دارند، هرچند نتایج برخی پژوهش‌ها متفاوت بوده است. برای مثال، بادی و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی تأثیر آموزش‌های مهارتی بر رفتارهای انحرافی زنان ندامتگاه‌های گرگان دریافتند که بین وضعیت آموزش‌دیده و آموزش‌ندیده تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، اما در بعد ناهنجاری مصرف مشروبات الکلی تفاوت معنادار مشاهده شد و همچنین مشخص شد که افزایش مدت محکومیت با افزایش رفتارهای انحرافی مرتبط است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تنها آموزش مهارتی بدون توجه به سایر عوامل فردی و محیطی نمی‌تواند به‌تنهایی تغییرات رفتاری قابل‌توجه ایجاد کند.

در مقابل، کریمیان بهنویی (۱۳۹۵) بر اهمیت شناسایی علمی شخصیت زندانیان و تطبیق برنامه‌های حرفه‌آموزی با نیازهای

او کمک نماید (نیکخواه بهرامی و رضازاده سلطان‌آباد، ۱۴۰۳: ۶۲).

در مجموع، مجموعه‌ای از نظریه‌های جرم‌شناسی به این نتیجه رسیده‌اند که اصلاح و بازپروری تنها از طریق مداخله‌های تنبیهی محقق نمی‌شود؛ بلکه ایجاد مهارت، تغییر نگرش و تقویت پیوندهای اجتماعی لازمه بازگشت پایدار زندانی به جامعه است.

۳- آموزش فنی و حرفه‌ای و نقش آن در اصلاح و بازپروری

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌عنوان بخشی از سیاست‌های اصلاحی و بازپرورانه در زندان‌ها، بر ارتقای سطح دانش، مهارت و نگرش زندانیان تمرکز دارند. این آموزش‌ها که ترکیبی از آموزش نظری و عملی‌اند، به زندانیان کمک می‌کنند تا توانایی‌های لازم برای اشتغال قانونی پس از آزادی را به دست آورند (محمدهاشمی و پاپی‌نژاد، ۱۳۹۳: ۴۱). از منظر جرم‌شناسی بالینی، چنین آموزش‌هایی ابزار مؤثری برای بازپروری محسوب می‌شوند، زیرا با ایجاد تغییر در رفتار و نگرش فرد، احتمال بازگشت او به چرخه جرم را کاهش می‌دهند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۹).

اهداف اصلی آموزش‌های حرفه‌آموزی در زندان را می‌توان در سه سطح خلاصه کرد:

۱) ایجاد نگرش مثبت نسبت به کار و کسب روزی حلال: بسیاری از زندانیان پیش از ورود به زندان به دلیل فقدان مهارت یا نگرش‌های منفی نسبت به اشتغال، به سمت فعالیت‌های غیرقانونی سوق پیدا کرده‌اند. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که پس از گذراندن دوره‌های حرفه‌آموزی در زندان شهرکرد، نگرش زندانیان نسبت به کار مشروع به‌طور معناداری بهبود یافته است. بر اساس تحلیل داده‌ها، این تغییر نگرش در شاخص «کسب روزی حلال» در سطح معناداری $p < 0/01$ مشاهده شد.

۲) کاهش گرایش به تکرار جرم: از نظر جرم‌شناسی بالینی، تغییر در نگرش و فراهم آوردن فرصت‌های اشتغال می‌تواند میل به ارتکاب مجدد جرم را مهار کند (خدادادی و افتخار، ۱۳۹۵: ۱۳۲). یافته‌های پژوهش نشان داد که گرایش به تکرار جرم در میان زندانیانی که در برنامه‌های حرفه‌آموزی شرکت

عملی و نوآورانه برای اصلاح، بازپروری و پیشگیری از تکرار جرم باشد. از این منظر، پژوهش حاضر با تمرکز بر اثرات ملموس آموزش حرفه‌ای در زندان شهرکرد، به پر کردن خلأ مطالعات عملی در ایران کمک می‌کند و راهنمای کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران زندان‌ها ارائه می‌دهد.

۵- نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اصلاح و بازپروری

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان‌ها، علاوه بر مهارت‌آموزی، به توسعه نگرش مثبت و توانمندسازی زندانیان برای بازگشت موفق به جامعه کمک می‌کنند. پژوهش نشان می‌دهد که آموزش زندانیان می‌تواند نقش مهمی در کاهش رفتارهای مجرمانه و افزایش فرصت‌های شغلی پس از آزادی ایفا کند (تیموری و بیگی، ۱۴۰۱: ۸۲). تجربه‌های عملی در زندان شهرکرد نیز نشان داد که اجرای کارگاه‌های مهارتی و آموزش‌های کسب‌وکار حلال موجب بهبود مهارت‌های کاربردی و نگرش مثبت زندانیان نسبت به اشتغال و زندگی اجتماعی می‌شود.

پژوهش‌های داخلی مختلف، از جمله حسنی (۱۳۹۵) و عزیزی و همکاران (۱۳۹۷)، تأکید کرده‌اند که سطوح مختلف آموزش از جمله یادگیری مهارت، تغییر رفتار و واکنش مثبت زندانیان می‌تواند بازپروری را تقویت کند. دوره‌های مهارتی موفق، مانند سرویس و نگهداری خودرو و جوشکاری، نشان دادند که انتقال مهارت‌های عملی مرتبط با بازار کار به زندانیان، شانس اشتغال پس از آزادی و توانایی اقتصادی آن‌ها را افزایش می‌دهد، درحالی‌که برخی دوره‌ها با ناکامی مواجه شده‌اند که ضرورت تطبیق آموزش با نیازهای بازار و کیفیت برنامه‌ها را نشان می‌دهد.

انصاری و همکاران (۱۳۹۸) با ارائه استراتژی‌های O-S، S-T و W-T، نشان دادند که حمایت مالی، آموزش کارآفرینی، ایجاد دوره‌های جدید و استفاده از رسانه‌ها برای نمایش محصولات تولیدی زندانیان می‌تواند اثربخشی آموزش‌ها را بهبود بخشد. فرخ‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) نیز با بررسی آموزش مهارت‌های زندگی تأکید کردند که آموزش‌های ساختاریافته و مبتنی بر مدل کرک پاتریک باعث بهبود قابلیت کاربرد مهارت‌ها و تغییر نگرش زندانیان می‌شود.

فردی تأکید کرده و نشان داده است که کار و آموزش در زندان می‌تواند هم نظم زندان را تقویت کند و هم زندانیان را برای بازگشت موفق به جامعه آماده سازد. یعقوبی و علمی (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود تأکید کردند که مهارت‌های شغلی و پذیرش جامعه و خانواده از عوامل کلیدی کاهش بازگشت مجدد به زندان هستند که نشان می‌دهد آموزش‌های حرفه‌ای با ایجاد شایستگی‌های کاربردی و حمایت اجتماعی می‌تواند در اصلاح و بازپروری مؤثر باشد.

تحقیقات دیگر، مانند حسنی (۱۳۹۵) و عزیزی و همکاران (۱۳۹۷)، نشان دادند که نوع و کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش مهمی در اشتغال و بهبود وضعیت زندانیان پس از آزادی دارد. به عنوان مثال، دوره‌های سرویس و نگهداری خودرو و جوشکاری بیشترین میزان اشتغال پس از آزادی را داشته‌اند، درحالی‌که دوره‌های پرورش بز، کلاش‌بافی و نقاشی روی سفال کمترین میزان موفقیت را نشان داده‌اند. این یافته‌ها اهمیت تناسب آموزش با نیازهای بازار کار و مهارت‌های عملی را برجسته می‌کند.

انصاری و همکاران (۱۳۹۸) نیز بر لزوم استفاده از استراتژی‌های O-S، S-T و W-T برای تقویت نقاط قوت و کاهش ضعف‌ها در برنامه‌های آموزشی زندانیان تأکید کردند و نشان دادند که حمایت مالی، آموزش کارآفرینی، ایجاد تنوع در دوره‌ها و استفاده از ظرفیت رسانه‌ها می‌تواند اثربخشی آموزش‌ها را به طور چشمگیری افزایش دهد.

فرخ‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) نیز در بررسی آموزش مهارت‌های زندگی تأکید کردند که آموزش‌های ساختاریافته و مبتنی بر مدل کرک پاتریک در ابعاد واکنش مثبت، افزایش دانش و بهبود قابلیت کاربرد مهارت‌ها اثربخش بوده و نشان می‌دهد که آموزش‌های حرفه‌ای و زندگی مهارت‌آموزی می‌تواند تغییرات رفتاری مثبت و افزایش شانس بازگشت موفق به جامعه ایجاد کند.

این شواهد داخلی، به‌ویژه نمونه‌های مشاهده شده در زندان شهرکرد، نشان می‌دهند که آموزش‌های حرفه‌ای، در کنار توجه به کیفیت، استمرار و تطابق با نیاز بازار کار، می‌تواند ابزاری

با توجه به این چالش‌ها، پژوهش‌ها پیشنهاد می‌کنند که برای افزایش اثرگذاری آموزش‌های حرفه‌ای در اصلاح و بازپروری، باید اقدامات زیر صورت گیرد:

- بهبود تطبیق دوره‌ها با نیازهای بازار کار و مهارت‌های کاربردی،
- استفاده از منابع مالی و تجهیزات مناسب برای آموزش،
- آموزش و آگاهی‌دهی به مأموران و کارکنان زندان درباره نقش خود در موفقیت برنامه‌ها،
- پشتیبانی مستمر پس از آزادی برای تضمین بازگشت موفق به جامعه.

این تحلیل نشان می‌دهد که آموزش‌های حرفه‌ای در زندان‌ها به‌تنهایی کافی نیستند و باید در چارچوبی جامع که شامل حمایت اجتماعی، برنامه‌های روان‌شناختی و سیاست‌های توانمندسازی باشد، اجرا شوند تا اثر واقعی بر اصلاح و بازپروری زندانیان داشته باشند.

۷- تحقیقات خارجی مرتبط با موضوع

مطالعات بین‌المللی حاکی از آنند که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی زندانیان، نقش مؤثری در کاهش بازگشت به جرم و ارتقای بازپروری دارند. به‌عنوان مثال، دیویس و همکاران (۲۰۱۳) در یک متاآنالیز شامل ۵۸ مطالعه، دریافتند که مشارکت زندانیان در برنامه‌های آموزشی با کاهش متوسط ۱۳ درصدی احتمال ارتکاب مجدد جرم مرتبط است. این یافته نشان می‌دهد که حتی تغییرات کوچک در مهارت‌های فردی زندانیان می‌تواند اثر قابل‌توجهی بر بازگشت موفق به جامعه داشته باشد.

مطالعه‌ای دیگر توسط نولان و پاور (۲۰۱۴) بر روی ۴۴۶۰ زندانی کانادایی نشان داد که نوع آموزش حرفه‌ای ارائه شده در دوران بازداشت با شغل پس از آزادی همخوانی دارد. بیشترین همخوانی در زمینه حرفه‌های مرتبط با گواهینامه دریافتی زندانی مشاهده شد (۵۸ درصد)، درحالی‌که در سایر زمینه‌ها کمتر از ۱ درصد همخوانی وجود داشت. این نتایج تأکید می‌کند که انتخاب دوره‌های مهارتی متناسب با نیاز بازار و گواهینامه‌های قابل اعتماد نقش کلیدی در بازپروری دارد.

مطالعات اخیر نشان داده‌اند که سرمایه‌گذاری بر آموزش حرفه‌ای زندانیان نه‌تنها توانایی مهارتی و اخلاقی آن‌ها را افزایش می‌دهد، بلکه سبب افزایش اشتغال‌پذیری، درآمد شغلی و کاهش احتمال بازگشت به زندان می‌شود (فرخی و همکاران، ۱۴۰۲: ۵۳). این یافته‌ها تأکید می‌کنند که آموزش حرفه‌ای یک ابزار مؤثر برای اصلاح و بازپروری زندانیان است که باید با حمایت اجتماعی، مشاوره و برنامه‌های روان‌شناختی تلفیق شود.

۶- موانع اجرا و اثربخشی دوره‌های حرفه‌ای

اگرچه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان‌ها نقش قابل‌توجهی در اصلاح و بازپروری زندانیان ایفا می‌کنند، ولی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که چالش‌ها و محدودیت‌های اجرایی می‌تواند اثرگذاری این دوره‌ها را کاهش دهد. پیک و فارلی (۲۰۱۸) عوامل متعددی را شناسایی کردند که مانع از اجرای مؤثر آموزش‌های حرفه‌ای می‌شوند، از جمله الزام زندانیان به شرکت در برنامه‌های آموزشی برای ترک جرم، محدودیت‌های قانونی در دسترسی به آموزش‌ها و هدایت زندانیان به مشاغل کم‌اهمیت صرفاً برای تکمیل فرایند آموزشی.

علاوه بر این، ریزش زندانیان از زندان‌های پرجمعیت و انتقال به مراکز دیگر باعث می‌شود که بسیاری از افراد قبل از تکمیل دوره آموزش، زندان را ترک کنند و آموزش آن‌ها ناقص بماند. همچنین اطلاعات ناکافی از بازار کار، استانداردهای غیرمرتبط با مهارت‌های واقعی و عدم تطبیق آموزش‌ها با نیازهای بازار، اثربخشی برنامه‌ها را کاهش می‌دهد (گیلیز و همکاران، ۲۰۱۴: ۲۱).

تحقیقات دیگر نشان می‌دهند که نگرش و درک کارکنان زندان، به‌ویژه مأموران، نقش کلیدی در موفقیت آموزش دارد (ادی و وسترهیم، ۲۰۲۳: ۶۹). در بسیاری از موارد، مأموران زندان از نقش خود در تسهیل آموزش و انگیزه‌دهی به زندانیان آگاه نیستند و این موضوع می‌تواند مانع مشارکت فعال زندانیان شود. به‌علاوه اینکه بودجه، فناوری مدرن و مهارت مربیان از عوامل مهم در اجرای مؤثر برنامه‌ها هستند، درحالی‌که سطح سواد زندانیان کمترین تأثیر را دارد (ماینا و موگامبی، ۲۰۱۹: ۵۲).

در مقابل، تحقیقات خارجی مانند دیویس و همکاران (۲۰۱۳) و نولان و پاور (۲۰۱۴)، نشان می‌دهند که برنامه‌های آموزش حرفه‌ای منسجم و متناسب با بازار کار، موجب کاهش قابل‌توجه بازگشت به جرم و افزایش شانس اشتغال پس از آزادی می‌شوند. همچنین لیندمن و همکاران (۲۰۱۷) و اکانایکه مادووانتی (۲۰۲۱)، تأکید کرده‌اند که مهارت‌آموزی همراه با حمایت اجتماعی و مشاوره روان‌شناختی، اثربخشی برنامه‌ها را افزایش می‌دهد.

با تحلیل این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که:

الف) آموزش حرفه‌ای یک ابزار مؤثر برای بازپروری و پیشگیری از جرم است؛ زیرا با تقویت مهارت‌ها، توانمندسازی و افزایش فرصت‌های شغلی، خطر بازگشت به جرم کاهش می‌یابد.

ب) موانع اجرایی، کیفیت آموزش و تطبیق با نیازهای بازار تعیین‌کننده موفقیت برنامه‌ها هستند. بدون توجه به این عوامل، اثربخشی کاهش می‌یابد.

ج) تجارب داخلی و خارجی همگرا هستند؛ آموزش حرفه‌ای به همراه حمایت اجتماعی و برنامه‌های توانمندسازی، نقش کلیدی در اصلاح رفتار زندانیان و بازگشت موفق به جامعه دارد. این تحلیل، ارتباط مستقیمی با چارچوب نظری جرم‌شناسی بالینی دارد، زیرا آموزش حرفه‌ای می‌تواند با کاهش عوامل روانی و اجتماعی مؤثر بر جرم، موجب اصلاح رفتار و پیشگیری از تکرار جرم شود.

با بررسی تحقیقات داخلی و خارجی می‌توان نتیجه گرفت که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان‌ها، در صورت طراحی هدفمند و توجه به کیفیت و استمرار، نقش مؤثری در اصلاح، بازپروری و پیشگیری از تکرار جرم دارند. شواهد داخلی از زندان‌های ایران، به‌ویژه زندان شهرکرد، نشان می‌دهد که این آموزش‌ها می‌توانند مهارت‌های شغلی زندانیان را افزایش داده و نگرش آن‌ها نسبت به کسب روزی حلال و بازگشت به جامعه را بهبود بخشند. یافته‌های خارجی نیز، همانند مطالعات متاآنالیز دیویس و همکاران (۲۰۱۳) و بررسی همخوانی آموزش حرفه‌ای با اشتغال پس از آزادی توسط نولان و پاور (۲۰۱۴)، نقش مثبت آموزش حرفه‌ای در کاهش ارتکاب مجدد جرم را تأیید می‌کند.

لیندمن و همکاران (۲۰۱۷) نیز با بررسی نگرش کارفرمایان نسبت به استخدام زندانیان دریافتند که تکمیل موفقیت‌آمیز برنامه‌های حرفه‌ای توسط زندانیان، چه در دوران حبس و چه پس از آزادی، در تصمیمات استخدام مثبت تلقی می‌شود. این یافته، اهمیت مهارت‌آموزی و گواهینامه معتبر در تسهیل بازگشت موفق به جامعه و اشتغال پایدار را برجسته می‌کند.

اکانایکه مادووانتی (۲۰۲۱)، هدف از برنامه‌های حرفه‌آموزی به زندانیان را شامل موارد زیر دانسته است:

- کاهش خطر بازگشت به جرم پس از آزادی.
- ارائه تجربه کاری ارزشمند.
- بهبود فرصت‌های شغلی و اقتصادی.

مطالعات بین‌المللی همچنین نشان می‌دهند که ترکیب آموزش حرفه‌ای با حمایت اجتماعی، مشاوره روان‌شناختی و برنامه‌های توانمندسازی اثرگذاری بیشتری بر بازپروری دارد و آموزش تنها زمانی کامل مؤثر است که در یک چارچوب جامع اجرا شود. این یافته‌ها با شواهد داخلی ایران، به‌ویژه مشاهدات در زندان شهرکرد، همخوانی دارد و نشان می‌دهد که طراحی مناسب، استمرار و توجه به نیازهای بازار کار، کلید موفقیت برنامه‌های آموزشی زندان است. از این منظر، پژوهش حاضر می‌تواند به‌عنوان یک مطالعه کاربردی و نوآورانه برای تقویت سیاست‌ها و برنامه‌های اصلاحی و بازپروری در ایران مورد استفاده قرار گیرد.

۸- جمع‌بندی و تحلیل تحقیقات داخلی و خارجی

تحقیقات داخلی نشان می‌دهند که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش مهمی در بازپروری زندانیان و کاهش احتمال بازگشت به جرم دارند، اما اثربخشی آن‌ها با چالش‌هایی مواجه است. به‌عنوان مثال، حسنی (۱۳۹۵) نشان داد که برخی دوره‌ها مانند سرویس و نگهداری خودرو و جوشکاری موجب اشتغال موفق پس از آزادی شده‌اند، درحالی‌که برخی دوره‌ها اثر قابل‌توجهی نداشته‌اند. همچنین، پژوهش‌های عزیزی و همکاران (۱۳۹۷) و انصاری و همکاران (۱۳۹۸) تأکید کردند که نقاط قوت دوره‌ها باید تقویت و تهدیدها کاهش یابد، از جمله با ارائه حمایت مالی، آموزش کارآفرینی، و تطبیق دوره‌ها با نیازهای بازار.

است و مطالعه نولان و پاور (۲۰۱۴) نشان داد که همخوانی آموزش حرفه‌ای با شغل پس از آزادی می‌تواند عامل کلیدی موفقیت بازپروری باشد. این شواهد بین‌المللی، اهمیت انتخاب هوشمندانه دوره‌های آموزشی و صدور گواهینامه معتبر را برجسته می‌کنند و بر ضرورت ارتقای کیفیت آموزش‌ها در ایران تأکید می‌کنند.

یکی از جنبه‌های نوآورانه این پژوهش، تمرکز بر تحلیل جامع دوره‌های حرفه‌آموزی در ایران در کنار تجربیات بین‌المللی و شناسایی چالش‌های کمتر پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که محدودیت‌های اجرایی، نبود تطابق آموزش‌ها با نیازهای واقعی بازار کار، کمبود حمایت پس از آزادی و نبود برنامه‌های تکمیلی مانند مشاوره شغلی و روان‌شناختی، می‌تواند اثرگذاری برنامه‌ها را محدود کند؛ بنابراین، پژوهش حاضر اهمیت دارد زیرا نقاط ضعف موجود را شناسایی و راهکارهای کاربردی برای بهبود دوره‌های حرفه‌آموزی ارائه می‌دهد و می‌تواند الگوی بهبود سیاست‌های اصلاحی در ایران باشد.

از منظر جرم‌شناسی بالینی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای می‌توانند به کاهش عوامل مؤثر بر جرم کمک کنند. مهارت‌آموزی و اشتغال، اعتمادبه‌نفس و حس مسئولیت‌پذیری زندانیان را افزایش می‌دهد، درحالی‌که آموزش‌های مبتنی بر ارزش و مهارت‌های زندگی، توانایی تصمیم‌گیری صحیح، مهارت‌های اجتماعی و سازگاری با جامعه را تقویت می‌کند. این رویکرد باعث می‌شود که عوامل روانی، اجتماعی و اقتصادی مرتبط با تکرار جرم به‌طور مستقیم موردتوجه قرار گیرد و بازپروری زندانیان با تکیه بر شواهد علمی تحقق یابد.

نتایج تحلیل‌ها نشان می‌دهد که پروژه‌های آموزش حرفه‌ای تنها زمانی موفق خواهند بود که در چارچوبی جامع، همراه با حمایت‌های پس از آزادی و ارزیابی مستمر اثرگذاری اجرا شوند. این یافته‌ها، اهمیت پژوهش حاضر در شناسایی خلأهای موجود و ارائه راهکارهای عملی برای ارتقای کیفیت برنامه‌های آموزش حرفه‌ای در ایران را برجسته می‌سازد. علاوه بر این، مطالعه حاضر با تمرکز بر جنبه نوآورانه، نشان می‌دهد که ترکیب آموزش مهارتی با برنامه‌های توانمندسازی و حمایت

این مقایسه نشان می‌دهد که مؤلفه‌هایی مانند تطابق آموزش با نیازهای بازار کار، ارائه آموزش با کیفیت، حمایت خانواده و جامعه، و کاهش برجسب‌زنی، از جمله عوامل کلیدی موفقیت برنامه‌های آموزشی هستند. از منظر جرم‌شناسی بالینی، این برنامه‌ها با اصلاح نگرش‌ها، توانمندسازی مهارت‌های شغلی و تقویت هویت اجتماعی زندانیان، به کاهش علل روانی و اجتماعی جرم کمک می‌کنند و امکان بازپروری و بازاجتماعی شدن آن‌ها را افزایش می‌دهند.

پژوهش حاضر با تمرکز بر زندان شهرکرد، اهمیت اجرای آموزش‌های حرفه‌ای و فنی را در ایران برجسته می‌کند و خلأهای مطالعات عملی را پر می‌سازد. این مطالعه می‌تواند راهنمای کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران زندان‌ها باشد و با ارائه راهکارهای عملی برای بهبود برنامه‌های آموزشی، گامی مؤثر در پیشگیری از تکرار جرم و بازپروری زندانیان به شمار آید.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر تأکید می‌کند که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در زندان‌ها نه تنها یک ابزار مهارتی، بلکه یک مداخله اصلاحی- تربیتی مؤثر است که می‌تواند در بازپروری زندانیان و کاهش احتمال ارتکاب مجدد جرم نقش حیاتی ایفا کند. بررسی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که هرچند برخی دوره‌ها همچون سرویس و نگهداری خودرو، جوشکاری و گچ‌کاری توانسته‌اند اشتغال موفق پس از آزادی را تسهیل کنند، اما برخی دوره‌ها اثرگذاری قابل‌توجهی نداشته‌اند. این تفاوت‌ها به محدودیت‌های اجرایی، نبود تطابق با نیازهای بازار کار و کمبود امکانات آموزشی برمی‌گردد و نشان می‌دهد که موفقیت برنامه‌ها تنها با ارائه آموزش مهارتی محدود حاصل نمی‌شود، بلکه نیازمند یک چارچوب جامع حمایتی و مدیریتی است.

تحقیقات خارجی نیز مؤید این موضوع هستند که ترکیب آموزش حرفه‌ای با حمایت اجتماعی، مشاوره روان‌شناختی و برنامه‌های توانمندسازی زندانیان، اثربخشی بیشتری در اصلاح رفتار و بازپروری دارد. برای مثال، متاآنالیز دیویس و همکاران (۲۰۱۳) نشان داد که مشارکت زندانیان در برنامه‌های آموزشی با کاهش متوسط ۱۳ درصدی احتمال بازگشت به جرم همراه

اجتماعی، می‌تواند اثربخشی اصلاح و بازپروری زندانیان را به شکل قابل توجهی افزایش دهد.

به‌طور خلاصه، یافته‌های کلیدی نتیجه‌گیری عبارتند از:

الف) آموزش فنی و حرفه‌ای یک ابزار حیاتی اصلاحی و پیشگیرانه است که علاوه بر ارتقای مهارت‌های شغلی، موجب کاهش احتمال بازگشت به جرم و تقویت توانمندی‌های اجتماعی و روانی زندانیان می‌شود.

ب) کیفیت، تطابق با نیازهای بازار کار و پشتیبانی پس از آزادی، از عوامل تعیین کننده موفقیت برنامه‌ها هستند و بدون توجه به این عوامل، اثربخشی کاهش می‌یابد.

ج) تجربه بین‌المللی و مطالعات داخلی همگرایی دارند؛ آموزش همراه با حمایت اجتماعی و مشاوره روان‌شناختی، مؤثرترین روش برای بازپروری و بازگشت موفق به جامعه است.

د) شناسایی نقاط ضعف و محدودیت‌های کمتر پرداخته شده در ایران، ارزش نوآورانه پژوهش حاضر را افزایش می‌دهد و زمینه بهبود سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های اصلاحی را فراهم می‌کند.

هـ) پژوهش حاضر به‌عنوان مرجع علمی و کاربردی برای تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران نظام کیفری ایران می‌تواند الگوی طراحی برنامه‌های آموزشی مؤثرتر و پایدارتر در زندان‌ها باشد.

در نهایت، این مطالعه نشان می‌دهد که دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در زندان شهرکرد نقش مؤثری در اصلاح و بازپروری زندانیان ایفا می‌کنند. این آموزش‌ها، با افزایش مهارت‌های شغلی و بهبود نگرش نسبت به کسب روزی حلال، زمینه بازگشت موفقیت‌آمیز زندانیان به جامعه را فراهم می‌آورند و خطر ارتکاب مجدد جرم را کاهش می‌دهند. یافته‌ها نشان می‌دهند که تطابق آموزش‌ها با نیازهای بازار کار، استمرار برنامه‌ها، توجه به کیفیت آموزش و پشتیبانی اجتماعی از زندانیان، از عوامل کلیدی موفقیت این برنامه‌ها هستند.

از منظر جرم‌شناسی بالینی، آموزش حرفه‌ای نه تنها یک ابزار آموزشی، بلکه یک مداخله درمان‌محور است که به اصلاح شخصیت و توانمندسازی زندانیان کمک می‌کند. این پژوهش با تمرکز بر نمونه عملی زندان شهرکرد، خلأهای مطالعاتی موجود در ایران را پر کرده و نشان می‌دهد که برنامه‌های

آموزش حرفه‌ای می‌توانند با کاهش علل روانی و اجتماعی جرم، نقش مؤثری در پیشگیری از تکرار جرم ایفا کنند.

جنبه نوآورانه پژوهش حاضر در تأکید بر کاربرد عملی یافته‌ها و بررسی اثربخشی آموزش‌های حرفه‌ای در شرایط واقعی زندان است. این مطالعه می‌تواند به مدیران زندان‌ها و سیاست‌گذاران راهکارهایی ارائه دهد تا برنامه‌های آموزشی را به گونه‌ای طراحی و اجرا کنند که هم بازدهی اصلاحی بالایی داشته باشد و هم امکان اشتغال و بازگشت مثبت زندانیان به جامعه را افزایش دهد.

در راستای نتایج پژوهش، پیشنهادات زیر مطرح می‌گردد:

الف) ارتقای کیفیت دوره‌های آموزشی: بر اساس نتایج پژوهش حاضر و تحقیقات داخلی و خارجی، طراحی دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای باید بر اساس نیازهای واقعی بازار کار و مهارت‌های مورد نیاز جامعه پس از آزادی زندانیان انجام شود. رعایت استانداردهای بین‌المللی در آموزش و صدور گواهینامه معتبر می‌تواند ارزش مهارت‌های کسب‌شده را افزایش دهد و زمینه دسترسی زندانیان به فرصت‌های شغلی بهتر را فراهم کند. علاوه بر این، در برنامه‌ریزی آموزشی باید به ویژگی‌های فردی زندانیان، از جمله سطح سواد، توانایی‌های جسمی و روانی، انگیزه، علایق و تجربه‌های پیشین توجه شود. بدون توجه به این ویژگی‌ها، احتمال ناکارآمدی دوره‌ها و عدم دستیابی به اهداف اصلاحی و بازپروری افزایش می‌یابد. همچنین توسعه محتوای دوره‌ها به گونه‌ای که هم مهارت‌های فنی و هم مهارت‌های زندگی و اجتماعی را پوشش دهد، می‌تواند اثربخشی آموزش را تقویت کند و زندانیان را برای ورود موفق به جامعه آماده سازد.

ب) تقویت حمایت‌های اجتماعی و پس از آزادی: آموزش حرفه‌ای زمانی اثرگذار خواهد بود که با حمایت اجتماعی، مشاوره شغلی و روان‌شناختی و ایجاد شبکه‌های حمایتی از زندانیان و خانواده‌های آنان همراه شود. این شبکه‌ها می‌توانند شامل سازمان‌های دولتی، نهادهای غیردولتی و کارفرمایان باشند تا فرصت‌های اشتغال پس از آزادی افزایش یابد و زندانیان بتوانند مهارت‌های خود را در محیط واقعی کار به کار بگیرند. همچنین ارائه تسهیلات مالی، وام‌های کم‌بهره و حمایت از کارآفرینی

امکانات، موردتوجه قرار گیرد. استفاده از دوره‌های نوآورانه، مانند دوره‌های بازارمحور، محصول‌محور و آموزش کارآفرینی خلاق، می‌تواند اثربخشی برنامه‌ها را افزایش دهد و فرصت‌های شغلی واقعی برای زندانیان فراهم کند. بهره‌گیری از یافته‌های کمتر بررسی شده در ایران، نشان می‌دهد که نوآوری در طراحی و اجرای دوره‌ها می‌تواند اثرات مثبت بیشتری در اصلاح و بازپروری زندانیان ایجاد کند و نقش آن‌ها در جامعه پس از آزادی بهبود یابد.

و) افزایش مشارکت کارکنان و مدیران زندان‌ها: کارکنان و مدیران زندان نقش کلیدی در موفقیت برنامه‌های آموزشی دارند و باید از اهمیت مشارکت خود در هدایت، انگیزش و حمایت از زندانیان آگاه باشند. ایجاد هماهنگی میان واحدهای مختلف زندان، آموزش و آگاه‌سازی کارکنان و فراهم کردن انگیزه‌های لازم برای مشارکت فعال آنان، می‌تواند اجرای برنامه‌ها را به شکل مؤثرتری تضمین کند و محیطی مثبت و انگیزه‌بخش برای آموزش فراهم آورد. بدون مشارکت فعال کارکنان، حتی بهترین برنامه‌ها نیز به نتیجه مطلوب نخواهند رسید.

ز) نهادینه‌سازی آموزش حرفه‌ای در سیاست‌گذاری ملی: تدوین سیاست‌های بلندمدت برای آموزش حرفه‌ای و اشتغال زندانیان، سرمایه‌گذاری منابع مالی و انسانی در جهت ارتقای مستمر کیفیت دوره‌ها و افزایش فرصت‌های اشتغال پس از آزادی، و استفاده از نتایج پژوهش حاضر به عنوان مبنای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری اصلاحی، می‌تواند چارچوبی پایدار و اثربخش برای بهبود نظام اصلاح و بازپروری در ایران فراهم کند. نهادینه کردن آموزش حرفه‌ای در سیاست‌گذاری ملی موجب تضمین استمرار برنامه‌ها و ارتقای اثرگذاری بلندمدت آن‌ها خواهد شد و زمینه بازگشت موفق زندانیان به جامعه را تسهیل می‌کند.

اجرای هم‌زمان این پیشنهادات موجب افزایش قابل‌توجه اثربخشی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، ارتقای مهارت‌های زندانیان و تسهیل بازگشت موفق آنان به جامعه می‌شود. پژوهش حاضر با تمرکز بر یافته‌های کمتر پرداخته شده در ایران و جنبه نوآورانه، چارچوب علمی و کاربردی مناسبی برای تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران نظام کیفری کشور ارائه

زندانیان مهارت‌آموزته باعث می‌شود انگیزه و توانمندی آنان برای مشارکت فعال در جامعه افزایش یابد و احتمال بازگشت به جرم کاهش یابد. اهمیت حمایت‌های اجتماعی از آنجا ناشی می‌شود که بسیاری از بازماندگان زندان بدون شبکه‌های حمایتی قادر به استفاده از مهارت‌های خود در جامعه نیستند و این امر می‌تواند اثر مثبت آموزش‌ها را خنثی کند.

ج) بهبود موانع اجرایی و زیرساخت‌ها: برای تحقق اهداف آموزش فنی و حرفه‌ای، باید زیرساخت‌های آموزشی ارتقا یابد. این شامل تأمین امکانات آموزشی استاندارد، تجهیزات به‌روز و مربیان متخصص می‌شود. همچنین برنامه‌ریزی برای کاهش اثر منفی انتقال‌های مکرر زندانیان و حفظ استمرار آموزش در طول مدت محکومیت اهمیت دارد. ایجاد نظام ارزیابی و پیگیری مستمر اثرگذاری دوره‌ها بر مهارت، اشتغال و بازپروری زندانیان نیز ضروری است. بدون این تدابیر، برنامه‌های آموزشی با وقفه یا ناکارآمدی مواجه خواهند شد و زندانیان فرصت کافی برای کسب مهارت و تجربه نخواهند داشت. این اقدام‌ها علاوه بر افزایش اثربخشی دوره‌ها، انگیزه زندانیان برای مشارکت فعال را نیز تقویت می‌کنند.

د) تمرکز بر آموزش‌های مبتنی بر ارزش و مهارت‌های زندگی: آموزش‌های فنی و حرفه‌ای باید با برنامه‌های ارتقای مهارت‌های زندگی، اخلاقی و اجتماعی ترکیب شوند تا زندانیان مهارت‌های تصمیم‌گیری، حل مسئله، مدیریت خشم و کار گروهی را توسعه دهند. آموزش ارزش‌های اجتماعی و تقویت مسئولیت‌پذیری فردی نیز زمینه کاهش بازگشت به جرم را فراهم می‌کند. بدون توجه به این جنبه‌ها، آموزش فنی تنها مهارت‌های محدود و تکنیکی را منتقل می‌کند و اثرگذاری بلندمدت در اصلاح و بازپروری کاهش می‌یابد. ادغام آموزش‌های فنی با مهارت‌های زندگی و ارزش‌ها موجب شکل‌گیری تغییرات رفتاری پایدار و آماده‌سازی زندانیان برای زندگی مستقل و مسئولانه در جامعه می‌شود.

ه) تقویت سیاست‌های مبتنی بر شواهد و نوآوری: برنامه‌های آموزشی باید بر اساس داده‌ها و شواهد علمی طراحی شوند و نقاط ضعف کمتر پرداخته شده در ایران، مانند نبود حمایت پس از آزادی، کمبود تطابق با نیازهای بازار کار و محدودیت

- ثابتی‌پور، بهزاد (۱۳۹۷). «مکاتب و قلمرو جرم‌شناسی». *قانون یار*، ۲(۷): ۴۹-۷۱.

- جزایری، سیدعباس و قاضی، امیر (۱۴۰۰). «جرم‌شناسی بالینی و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران». *فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین*، ۲(۵): ۸۹-۱۱۳.

- جهانگیری، الناز و قماش، سعید (۱۳۹۶). «بررسی کارکردهای بازپرورانه اجرای حق برخورداری از آموزش و پرورش در زندان‌های استان اصفهان». *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۸(۲): ۶۳-۹۱.

- حسنی، ف (۱۳۹۵). «کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و اشتغال پس از آزادی». *مجله آموزش و توانمندسازی زندانیان*، ۲(۱): ۱۲-۳۵.

- خدادادی، ابوالقاسم و افتخار، مریم (۱۳۹۵). «بازتوانی بزه‌دیده در پرتو بزه‌دیده‌شناسی بالینی». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۵(۱۷): ۱۵۴-۱۲۷.

- دانش ناری، حمیدرضا و خواجوی فخرداد، زینب. (۱۴۰۳). «تأثیر ویژگی‌های شخصیتی پنج‌گانه NEO-FFI بر کنترل درونی پدیده مجرمانه: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد». *پژوهش‌نامه حقوق کیفری*، ۱۵(۲): ۵۹-۷۹.

- صداقت، هادی؛ عبداللہی، اسماعیل و جمادی، علی (۱۳۹۸). «تحلیل جامعه‌شناختی رفتار مجرمانه و مسئولیت کیفری». *جامعه‌شناسی سیاسی*، ۳(۴): ۶۱۱-۶۲۶.

- طاهری‌زاده، سمیرا و صدوقی، مهدی (۱۴۰۳). «پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان قربانی جرائم جنسی با تأکید بر آموزه‌های جرم‌شناسی بالینی». *پژوهش‌های جرم‌شناسی کاربردی*، ۲(۳): ۲۹-۵۲.

- عزیزی، س. و همکاران (۱۳۹۷). «اثر نوع و کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای بر اشتغال زندانیان پس از آزادی». *فصلنامه روان‌شناسی و جرم‌شناسی*، ۸(۲): ۵۵-۷۸.

کرده و می‌تواند مبنای طراحی برنامه‌های اصلاحی مؤثرتر و پایدارتر باشد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات به مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: در تدوین این مقاله، هیچ‌گونه تعارض منافی وجود نداشته است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله توسط نویسندگان به صورت اشتراکی انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که نویسندگان را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- انصاری، ک. و همکاران (۱۳۹۸). «به‌کارگیری استراتژی‌های O-S، S-T و W-T در برنامه‌های آموزشی زندانیان». *مجله برنامه‌ریزی آموزشی و توسعه مهارت*، ۶(۳): ۴۱-۶۷.

- بادی، م. و همکاران (۱۳۹۴). «تأثیر آموزش‌های مهارتی بر رفتارهای انحرافی زنان ندامتگاه‌های گران». *پژوهش‌های جرم‌شناسی کاربردی*، ۵(۲): ۴۵-۶۶.

- پورسینا، محمد؛ زهراکار، کیانوش؛ کیامنش، علیرضا و محسن‌زاده، فرشاد. (۱۳۹۷). «مدل مفهومی عوامل روانی-اجتماعی زمینه‌ساز ارتکاب جرم: ارائه یک مطالعه داده‌بنیاد». *دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۷(۱۳): ۱۵۱-۱۸۱.

- تیموری، ر. و بیگی، م (۱۴۰۱). «تأثیر آموزش زندانیان بر کاهش رفتارهای مجرمانه و افزایش فرصت‌های شغلی پس از آزادی». *فصلنامه مطالعات اجتماعی و حقوقی*، ۱۰(۱): ۷۷-۱۰۱.

- نیازپور، امیرحسین. (۱۳۸۸). «تعامل آیین دادرسی کیفری کودکان و جرم‌شناسی بالینی: با تأکید بر لایحه رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان». *خانواده‌پژوهی*، ۵(۲): ۳۶۰-۳۴۵.

- نیکخواه بهرامی، صبا و رضازاده سلطان‌آباد، محمد (۱۴۰۳). «چالش‌ها و راهکارهای تشکیل پرونده شخصیت در سیاست کیفری ایران مبتنی بر آموزه‌های جرم‌شناسی بالینی». *پژوهش‌های جرم‌شناسی کاربردی*، ۲(۵): ۷۷-۵۱.

- واعظ، مصطفی وبرزگرزاده، عباس. (۱۴۰۳). «نقش جنسیت در ارتکاب جرائم مالی در نظام حقوقی ایران». *فصلنامه قضاوت*، ۱۱۶(۴): ۸۷-۱۰۵.

- یعقوبی، م.، و علمی، ح. (۱۳۹۶). «مهارت‌های شغلی و پذیرش اجتماعی: عوامل کاهش بازگشت مجدد به زندان». *پژوهش‌های جامعه‌شناسی کاربردی*، ۴(۱): ۴۸-۲۳.

ب. منابع انگلیسی

- Addy, L., & Westerheim, T (2023). "The role of Correctional Officers in the Success of Educational Programs". *Criminal Justice Review*, 48(1): 102-121.

- Davis, L. M; Bozick, R; Steele, J. L; Saunders, J & Miles, J. N. V (2013). *Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs that Provide Education to Incarcerated Adults*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.

- Gillis, S., et al. (2014). "Challenges in Aligning Prison vocational Training with Labor Market Needs". *International Journal of Prisoner Education*, 28(1): 23-42.

- Lindeman, R., et al. (2017). "Employer Perceptions of Ex-offender Employability: Implications for Vocational Training Programs". *Journal of Offender Rehabilitation*, 56(3): 177-198.

- Maina, P., & Mugambi, J (2019). "Factors Affecting the Implementation of Prison Educational Programs: Budget, Technology, and Instructor Skills". *Journal of Correctional Education*, 70(2): 14-33.

- فرخ‌نژاد، م.، و همکاران (۱۳۹۹). «آموزش مهارت‌های زندگی در زندان: بررسی اثربخشی مدل کرک پاتریک». *پژوهش‌های اصلاح و تربیت کیفری*، ۳(۲): ۸۹-۱۱۲.

- فرخی، ح.، و همکاران (۱۴۰۲). «سرمایه‌گذاری در آموزش حرفه‌ای زندانیان و اثرات آن بر اشتغال‌پذیری و بازگشت به جرم». *پژوهش‌های جرم‌شناسی کاربردی*، ۹(۲): ۵۹-۳۳.

- کریمیان بهنویی، ع (۱۳۹۵). «شناسایی شخصیت زندانیان و تطبیق برنامه‌های حرفه‌آموزی با نیازهای فردی». *فصلنامه علوم/اجتماعی*، ۷(۳): ۷۷-۱۰۱.

- کفاشی، مجید و اسلامی، عنایت (۱۳۸۸). «بررسی عوامل مؤثر بر تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان در استان خراسان شمالی». *پژوهش‌های اجتماعی*، ۲(۴): ۵۷-۶۹.

- محمدهاشمی، ح.، و پایی‌نژاد، م. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر مهارت‌آموزی بر کاهش بازگشت مجدد به جرم در زندانیان». *پژوهش‌نامه حقوق کیفری*، ۱۵(۱): ۵۳-۳۱.

- موسوی، سید احمد؛ عامری شهابی، محسن و بیابانی، غلام-حسین (۱۳۹۹). «نقش فعالیت‌های فرهنگی در اصلاح و تربیت و بازگشت زندانی به زندگی: مطالعه موردی زندان مرکزی همدان». *فصلنامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۴(۴۱): ۹۶-۱۱۴.

- میرخلیلی، سید محمود (۱۳۹۷). «انسان از منظر سیاست جنایی اسلام و مکاتب جرم‌شناسی». *فصلنامه تحقیقات بنیادین علوم/انسانی*، ۱۰: ۳۷-۶۰.

- نجفی توانا، علی (۱۳۷۷). *مجرم کیست؟ جرم‌شناسی چیست؟*. تهران: انتشارات کیهان.

- نوبهار، الهام؛ صادقی، سیدکمال و خیراللهی زکی، هادی. (۱۴۰۳). «بررسی رابطه بیکاری با جرم و جنایت در شهرستان‌های ایران: رهیافت اقتصادسنجی فضایی». *پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)*، ۲۴(۳): ۲۵۵-۲۸۲.

- Nolan, J., & Power, D (2014). "Matching Prison Vocational Training with Labor Market Outcomes: Evidence from Canadian Correctional Facilities". *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 56(4): 451–478.
- Okanike Maduwanti, F (2021). "Objectives and Outcomes of Vocational Training Programs for Incarcerated Individuals: A Global Perspective". *International Journal of Prisoner Education*, 37(2): 99–121.
- Piek, J., & Farley, R (2018). "Barriers to Effective Implementation of Vocational Training in Prisons". *Journal of Correctional Education*, 69(3): 45-63.